

cuderman

O IDEJI V UMETNOSTI

(Nepretenciozno razmišljanje)

Pobudo za ta zapis mi je dala glosa Petra Božiča „Štatenberškemu srečanju na rob“, objavljena v *Sodobnosti* (11/71). Božič piše, da so na tem srečanju književniki „obsodili vsako literaturo, ki ni neposredno družbeno angažirana“, češ da „so družbene razmere take, da je sleherni književnik, ki se neposredno pri svojem delu ne ukvarja s tem ali onim družbenim problemom (nacionalnim, socialnim itd.), na stranskem tiru“ in torej „opravlja nekoristen posel“. Božič se je zaradi takih zahtev upravičeno razburil, saj je vse prej kot normalno, da je treba na Slovenskem še vedno braniti ustvarjalno svobodo. Vendar se bojim, da je Božičev

protest v *Sodobnosti* enostranski: na Štatenbergu niso bili le strastni zagovorniki angažirane literature, ampak tudi njeni ostri nasprotniki, kar dokazuje že uvodni referat dr. Dušana Pirjevca. Ker tako tisti, ki zahtevajo angažirano umetnost, kot tisti, ki razglašajo, da je kakorkoli angažirana umetnost v našem času preživelja, izhajajo lahko le iz jasne predstave o tem, kaj umetnost je in kakšna je njena vloga, se mi zdi njihovo propagiranje take ali drugačne literature že samo zato vprašljivo, saj so jasne predstave, kadar gre za zapletena vprašanja, ponavadi rezultat enostranskega in nepoglobljenega (se pravi površnega) razmišljanja.

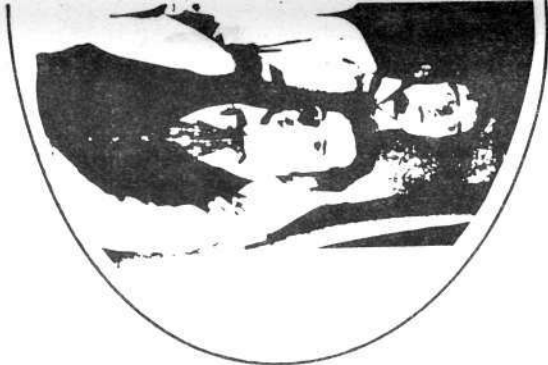

Zagovorniki družbene angažirane literature, o katerih govori Božič, so gotovo prepričani, da umetnost ljudi „popravlja“, jih vzgaja, dela v moralnem pogledu boljše ipd., čeprav nam praksa (zgodovina) za to ne daje nobenega otipljivega dokaza. (Partizanska pesem npr. je sicer pomagala ohranjati borbena razpoloženje, toda ta pesem je lahko nastala šele iz takega razpoloženja. Ni partizanska literatura rodila NOB, pač pa obratno.) Iz vere v takšno moč umetnosti lahko seveda sledi le razočaranje. Jože Horvat npr. v svojem razmišljanju o moderni umetnosti (Sodobnost, 7/70) piše:

In kar je osupljivo: v tem ko se število osveščenih nosilcev kulture nenehno veča, so prav vsi vsak trenutek pripravljeni začeti npr. novo vojno. Ali je potem kultura še kaj zaresnega? Je mogoče vanjo verjeti? — Kultura je kvečjemu sleparija. „S studom zavrača smrad, ker smrdi sama; ker je njena palača, kot je na nekem sijajnem mestu zapisal Brecht, zgrajena iz pasjega dreka . . . Vsa kultura po Auschwitzu je s svojimi nujnimi kritikami vred smet.“ (Th. W. Adorno).

Tudi Paul Valery je v svojih esejih o evropskem duhu in njegovi krizi zapisal, da je vera v evropsko kulturo, v njene duhovne in moralne kvalitete, izginila, le da je Valery čudežnih dejanj pričakoval od znanosti: „Dokazano je, da spoznanje ne more nič, prav nič rešiti. Moralne pretenzije znanosti so smrtno zadete . . .“

Nasprotniki angažirane umetnosti v njeno
poboljševalno moč ne verjamejo, pa se jim
zato taka umetnost zdi nesmiselna, odveč.
Režiser in pisatelj Dušan Jovanović, ki se
zavzema za potrošniško umetnost, je v
intervjuju za Mladino (2. 11. 71) dejal:

„Tartuffe ali Skopuh nimata nobene
funkcije, razen estetske. Vsi se bodo zgražali,

nihče pa svoje podobe zaradi tega ne bo
spremenil . . . Angažirana umetnost je danes
neustrezna, kajti generalni problemi od eko-
nomike, politike, komunalnih zadev itd. so
dejansko problemi znanosti in določenih
strokovnih služb.”

S tako „logiko“ se na Slovenskem z enim zamahom rešujejo tudi najbolj zapletena vprašanja. Če je angažirana umetnost danes neustrezna le zato, ker so „generalni problemi“ stvar znanosti in strokovnih služb, je bila neustrezna tudi že včeraj in predvčerajšnjim, saj teh problemov ni nikoli reševala. Reševanje takih problemov tudi ni bila in ni naloga umetnosti, kar pa še ne pomeni, da jih ne bi smela uporabljati kot „gradivo“. Umetnost „posega“ v življenje drugače, kot posega znanost (pa je ta ne bo mogla nikoli nadomestiti, kot ni v moči umetnosti, da bi nadomestila vero, v kar so nekateri naivno verovali ali še verujejo). Znanost je sužnja realnosti, registratorica njenih zakonitosti, umetnost pa je v odnosu do realnosti bolj ali manj avtonomna: uporablja jo za gradivo ter ga ureja po svojih zakonitostih, ki izhajajo iz človekovega (subjektivnega) sveta. Tem zakonitostim je v umetniškem delu podrejeno vse gradivo, tudi ideje, pri čemer doživlja to gradivo v odnosu

na realnost večje ali manjše „deformacije“. Ideja v sklopu umetniškega dela torej ni nujno v skladu s objektivno stvarnostjo: še kadar se naslanja na filozofijo, umetnik neredko filozofsko misel prilagodi ter jo „razvoden“. In — kar je zanimivo — dostikrat le tako uspe ustvariti resnično umetnino. Umetnost torej že po svoji naravi ni bila nikoli posebno primerno mesto za Idejo (čepprav je Engels mislil drugače), zato je nesprejemljiva trditev, da je Ideja v preteklosti (tudi) s pomočjo literature postajala „realna socialno zgodovinska sila in moč“, danes pa te pomoči ne potrebuje, ker „je že moč iz lastne moči“, namreč „sodobna znanost v eksploziji svojega tehnološkega in vseupravljalvskega tj. kibernetkega bistva“ (Pirjevca v uvodnem referatu na Štatenbergu, Dialogi, 11/71). V resnici je bila ideja v umetnosti vedno le gradivo s tako ali drugačno funkcijo (npr. povezujočo) in ni jasno, zakaj ne bi mogla ostati to tudi danes. Pirjevčeva velika vera v vsemoč kibernetike je pa sploh ganljiva. Ob koncu referata je poslušavcem na Štatenbergu postregel s citatom Marshalala M'Luhana o odvečnosti umetnosti v bližnji prihodnosti, ko bodo elektronski možgani lahko zbrali

vse informacije in na zahtevo vsakega posameznega bravca sestavljali dele v celoto, in zagotovil, da to „niso nikakršne nehumanistične vizije okorelega tehnokrata“. Toda umetnost ni zgolj skupek informacij in eksistira med drugim tudi iz potrebe po komunikaciji s soljudmi. Seveda ne moremo izključiti možnosti, da te slaboumne ideje res ne bi mogle že v bližnji prihodnosti postati resničnost. Vse namreč kaže, da se človeštvo ni sposobno upreti iracionalnim težnjam po samouničenju, ukinitve umetnosti pa bi bila po „ukinitvi“ vere le drugi korak v to smer. Vsepovsod pričujočemu Niču, ki se je pojavil v praznini, nastali z „odhodom“ religije, bi se pridružila še ena praznina, ki bi imela za posledico vrnitev k prvotnemu, nagonškemu izživljanju (čemer smo priča že danes povsod tam, kjer se umetnost ukinja). Zato je upor zoper nasilje nad umetnostjo (zoper vsakršno omejevanje umetniškega ustvarjanja) potreben, pa četudi morda ne bo uspešen.

Kaplje

Vinko Cuderman

cuderman

ODPRTO PISMO DR. A. KORNHAUSERJEVI

Moje ljudstvo je uničeno zaradi pomanjkanja znanja in ker ste vi zavrgli znanje, bom jaz zavrgel vas. (Talmud)

47

Spoštovana tovarišica
dr. A. Kornhauserjeva!

V Dnevniku (sobota, 18. septembra 1971) je bil objavljen članek nepodpisanega novinarja z naslovom „Šola novega tipa in stara lagodnost“, ki poroča o seji izvršnega odbora TIS Ljubljana, na kateri je tekla razprava o učni obveznosti učiteljev v petdnevnem tedniku. „V to debato je“ — piše novinar — „kot z nožem zarezala univerzitetna učiteljica dr. A. Kornhauserjeva“ — in citira vaše (?) besede:

„Mislim, da bi se morali pogovarjati o 42-urni delovni obveznosti, ne o tem, ali sodi dopolnilni pouk med redno delovno obveznost ali ne. Mimogrede: zame je pri manj nadarjenih učencih dopolnilni pouk pomembnejši kot redni. Če smo odkriti, želimo šolo novega tipa, pa staro lagodnost. Poleti dva meseca počitnic, pozimi čim več prostih dni, pouk pa kopičimo in pri tem ne upoštevamo prihofizičnih sposobnosti otrok. Celo ljubljanski otroci imajo po 8 ur pouka na dan ...

Poleti sem bila v inozemstvu na dopolnilnem izobraževanju. Šest tednov je osem Nobelovih nagrajencev delalo od pol devetih do šestih zvečer s seminaristi. Pri nas je problem spraviti prosvetne delavce med počitnicami v tridnevni tečaj, še težje pa je dobiti predavatelje. Tipična naša indolencija. Čas bi bil, da se začnemo pogovarjati o 42-urnem delovnem tednu in obveznostih v tem času. Če kdo tega ne zmore, naj se poslovi od prosvete. To velja za otroške vrtce, kjer se svojih dolžnosti najbolj zavedajo, do univerze, kjer je stanje najslabše.“

K temu dodaja novinar še svoj komentar: „Odločne besede, ki pa žal ne morejo čez nič spremeniti miselnosti ljudi.“

Prepričan sem, da je novinar to, kar ste govorili, prikrojil po svoje, saj težko verjamem, da bi lahko vi govorili tako zmedeno, vendar si drznem misliti, da bi bili dolžni zahtevati, naj časopis netočnosti v poročilu popravi. Vi ste že dalj časa ne le pedagoška, ampak tudi politična delavka in vam mora biti dobro znana miselnost ljudi, ki v pretežni meri odločajo o položaju vzgoje in izobraževanja v naši družbi (pa je ta tak, kakršen je), zato nikakor ne bi smeli dovoliti, da se vaše ime izrablja za podpiranje te miselnosti, miselnosti, ki je bila vsaki šoli – novega ali starega tipa – od nekdaj sovražna!

Pred kratkim me je prosila mati nekega dijaka, naj bi njenemu sinu, ki ni uspel priti do mature po redni poti, tako ali drugače pomagal do zrelostnega spričevala. Za to bi bila pripravljena dobro plačati. Potem sem govoril še s sinom, ki mi je pripovedoval o „krivicah“, ki so mu bile storjene v šoli, zaradi česar se mu je učenje popolnoma uprlo. Pravil mi je, kako je neki njegov znanec nekje na jugu prišel do maturitetnega spričevala s podkupovanjem in kako ni prav, da bi se ravno on, ki je ja dosti bolj nadarjen, moral gnjaviti z učenjem. Ker sem zagovornik „stare šole“, sem tako mater kot sina s svojimi nasveti močno razočaral, prosvetni delavci pa smo (po moji krivdi) dobili dva nova sovražnika.

Prošnja te matere me je prvi hip močno presenetila: nisem mogel razumeti, kako je lahko prišla na misel, da bi sinu priskrbela „izobrazbo“ po taki poti. Bolj ko sem razmišljal o tem, bolj mi je njeno ravnanje

postajalo razumljivo: saj smo vendar po osvoboditvi storili vse, da bi izobrazbo čim bolj razvrednotili. Najprej smo jo ljudem, zaslužnim v NOB, pričeli priznavati (kot da je izobrazba nekaka šaržal!), nato smo odpri posebne šole, ki so omogočale priti do „izobrazbe“ po čim lažji poti (ljudje z nedokončano osnovno šolo so — brez vmesne srednje šole — v dveh, treh letih dobili dokumente o višji ali celo visoki izobrazbi), na odgovorna mesta smo postavljali ljudi brez potrebne izobrazbe (če so le imeli „politične kvalifikacije“), napadali smo intelektualce kot družbi nevarne ljudi, dokazovali, kako je formalna izobrazba nič v primeri s prakso itd., itd.! Je kaj čudnega, če so potem v nekaterih gospodarskih podjetjih pričeli samoupravno izdajati svojim delavcem diplome z inženirskim naslovom? ! Je potemtakem kaj čudnega, če je bila omenjena mati prepričana, da mora tudi za njenega nadebudnega sina biti kaka lažja pot do zrelostnega spričevala, saj se v našem socializmu dobi za denar tako rekoč vse!?

Sicer pa . . . Morda niti ne bi bilo slabo, če bi se za denar v resnici lahko dobila tudi izobrazba? ! Naskrivaj, seveda. Saj vsi pametni Jugoslovani, ki imajo kak položaj, služijo takole mimogrede, postrani . . . Zakaj ne bi tudi mi, učitelji, pričeli izkoriščati svojega položaja, zakaj se ne bi tudi mi vključili v splošna „družbena“ prizadevanja, saj nas očitno le postranski zaslužek lahko reši iz klavrnega materialnega položaja (slovenski izvršni svet nas ne bo, saj je — če se ne motim!? — požrl dano besedo) in nam vrne nekdanji ugled. Kje so zlati časi, ko so starši prinašali učiteljem v šolo koline in druge dobrrote in so ljudje prosvetne delavce tudi cenili!? Takrat učiteljem ni bilo treba (poleg ostalih družbenih opravil) pobirati članarine po vasi, če je nihče drug ni maral! Učitelje so spoštovali in jih ljubili in tako bi jih prav gotovo ljubili in spoštovali tudi danes, če bi se vključili v vsesplošno družbeno dogajanje in ne jemali šole tako prekleto zares. Otroci bi izdelovali stoprocentno, starši bi bili srečni, organi, odgovorni za šolstvo, zadovoljni. Učiteljev tedaj ne bi stalno napadali: zdaj zaradi predolgih počitnic zdaj zaradi tega, ker premalo naučijo! Družba, v kateri najbolje uspevajo špekulantje in vseh vrst vseznalci, ima do izobraževanja (se pravi resnega dela) lahko le sovražen odnos, pa naj se tega zaveda ali ne! Le skozi tak odnos je tudi mogoče razumeti našo politiko do šolstva v zadnjih petnajstih letih; tolikšne nesposobnosti in primitivizma, kot ga spričuje ta politika, ljudem, ki so jo vodili, najbrž le ne bi mogli pripisati.

Po tem — morda nekoliko dolgem — uvodu, ki pa se mi je zdel potreben, naj se vrnem k citiranemu članku in k vašemu (?) razmišljanju o učiteljevem 42-urnem delovnem tednu. Najbrž veste, da se je razprava o

tem vprašanju pričela takrat, ko so ostali delavci prešli od 48 ur tedenskega dela na 42 ur. Logično bi bilo, da bi tedaj pričeli razmišljati tudi o sorazmernem znižanju delovne obveznosti pedagoških delavcev, toda zgodilo se je prav nasprotno: ob tej priliki je prišlo na dan, da učitelji sploh ne delajo 42 ur tedensko, razen tega pa imajo še nezasluzeno dolge počitnice! Šole so morale v svojih statutih razčlenjevati in dokazovati, kaj vse počenjajo učitelji poleg dela v razredu, in izkazalo se je, da bi se v ta okvir dalo poleg priprav na pouk spraviti še krožke in drugo izvenšolsko delo! Tudi problem počitnic so nekatere najbolj vestne in poslušne šole hitro rešile: učitelji so se med počitnicami morali vračati na šolo ter urejati knjižnico ali opravljati kaka druga dela! In vse to se je resnično dogajalo, ne morda v Butalah, pač pa po vsej naši lepi socialistični deželi. In se še dogaja: hočemo namreč šolo novega tipa, to pa bo po vaših (?) besedah možno uresničiti le, če se bomo učitelji odpovedali stari lagodnosti! Za vzgled nam postavljate osem Nobelovih nagrajencev, ki so šest tednov delali od jutra do večera. Lepo! Toda kaj in koliko delajo ti nagrajenci ostalih 46 tednov v letu?! In pod kakšnimi pogoji?! Sicer pa bi se mi zdelo bolj smiselna primerjava delovne obveznosti našega učitelja z obveznostjo učiteljev v inozemstvu. Pred kratkim sem se o tem pogovarjal z nekim filologom v Avstriji. Njegova letna učna obveznost je za 150 ur manjša od moje (za delo dveh mesecev torej)! V nekaterih drugih evropskih državah je položaj učiteljev še dosti ugodnejši, pa jim nihče ne očita predolgih počitnic in lagodnosti. Vedo pač, da je treba upoštevati ne le psihofizično sposobnost otrok (za kar se vi zavzimate), ampak tudi psihofizično sposobnost učiteljev. Vi (?) pa na ta problem gledate z docela drugega zornega kota: „Če kdo tega (dela, kot si ga zamišljate) ne zmore, naj se poslovijo od prosvete!“ Oblastne besede! Tako so svojčas govorili gospodarji ostarelim hlapcem! Takšna primerjava, mislim, se kar ponuja: tudi naši učitelji so zaradi preobremenjenosti in vseh vrst psihičnih pritiskov ostareli (ali obsojeni na zgodnjo ostarelost), hlapci pa so bili od nekdaj in so tudi danes. Razlika med nekdaj in danes je le ta, da so v preteklosti delali pod močnim ideološkim pritiskom, danes pa bi jim vrh tega radi naprtili na hrbet vse tisto delo, za katero nimamo (?) denarja, da bi ga plačali. Prosvetni delavec tako nima skoraj nič časa za svoje lastno izpopolnjevanje (največkrat pa tudi ne materialnih možnosti)! Mislim, da prosvetnim delavcem ni bila storjena največja krivica s tem, ker jih že leta in leta ne plačujemo za njihovo delo, kot bi zaslužili, pač pa s tem, ker smo jim onemogočili kakršnokoli resnejše študijsko delo, ki je osnovni pogoj, da se človek, ki mora stalno

Kaplje

dajati, v najkrajšem času ne izsuši in otopi! Na nekem slavističnem zborovanju je bila izrečena misel, naj bi učitelji po desetih ali vsaj petnajstih letih službovanja dobili leto dni študijskega dopusta, tako da bi (ob hitro razvijajoči se znanosti) lahko v svoji stroki spet ujeli korak s časom. Misel ni slaba, a v naših „razmerah“ najbrž neuresničljiva. Tudi se sam bolj navdušujem za drugo inačico: vsak učitelj naj bi imel dovolj časa ne le za sprotno strokovno izpopolnjevanje, ampak za širjenje svojega obzorja sploh. Dokler pa bomo razmišljali, s čim vse bi obremenili učitelja v okviru 42-urnega delovnega tedna in problem njegovega strokovnega izpopolnjevanja reševali s tridnevnimi tečaji (!), o šoli novega tipa rajši molčimo! (In – za božjo voljo! – v takih in podobnih razpravah rajši ne primerjav z Nobelovimi nagradenci!)

Zaključujem in se še enkrat opravičujem, če pismo, naslovljeno na vas, morda ni prišlo v prave roke. V tem primeru bom iskreno vesel vašega odgovora!

S spoštovanjem!
Vinko Cuderman

V Idriji, 11. decembra 1971.

